

Ngành cơ khí trong nền kinh tế Việt Nam hiện nay: Thực trạng và giải pháp

VŨ THANH TÙNG ^{*1}, NGUYỄN LÊ ANH ², NGUYỄN TRẦN QUÝ ²,
NGUYỄN VĂN BIÊN ², NGUYỄN TUẤN MINH ² & NGUYỄN HẢI MINH ²

¹ Đại học Tài chính Marketing

² Đại học Kinh tế Tài chính

Nhận bài: 20/03/2022 - Duyệt đăng: 15/06/2022

(*) Liên hệ: billvutung@yahoo.com - Tel 0932132389

Tóm tắt:

Trong nền kinh tế quốc gia trên thế giới, ngành cơ khí được đánh là gò xương sống, một cột trụ quan trọng để phát triển lâu dài và bền vững. Hầu hết các nước đều đã và đang nỗ lực thúc đẩy ngành công nghiệp cơ khí phát triển. Tuy còn không ít khó khăn, hạn chế do tình hình đặc thù của mình nhưng VN cũng không thể đứng ngoài xu hướng đó, và đã nỗ lực đạt được một số thành tựu nhất định. Hiểu được tầm quan trọng của vấn đề, thông qua phương pháp định tính, tổng hợp số liệu thứ cấp, bài nghiên cứu giới thiệu những nội dung chính yếu về ngành cơ khí VN, thực trạng ngành những năm vừa qua, từ đó đề xuất một số giải pháp giải quyết vấn đề.

Từ khóa: Cơ khí VN, cơ khí Trung Quốc, ngành cơ khí, phát triển cơ khí, thực trạng cơ khí.

Abstract:

In a national economy, the mechanical engineering is considered as the backbone and important pillar of long-term and sustainable development. Most countries have made efforts to promote the mechanical industry. Although there are still many difficulties and limitations due to its specific situation, Vietnam cannot stay out of that trend, and has tried to achieve certain achievements. Understanding the importance of the problem, through qualitative methods, synthesizing secondary data, the study introduces the main contents of Vietnam's mechanical industry, the current situation of the industry in recent years, from which suggest some solutions to solve the problem.

Keywords: Vietnamese mechanics, Chinese mechanics, mechanical engineering, mechanical development, mechanical reality.

1. Giới thiệu về ngành cơ khí

Kỹ thuật cơ khí được nhìn nhận là một ngành khoa học kỹ thuật, ứng dụng các nguyên lý vật lý, kỹ thuật và khoa học vật liệu để thiết kế, phân tích, chế tạo và bảo dưỡng các loại máy móc; nó liên quan đến thiết kế, chế tạo và vận hành máy móc cũng như hệ thống. Cơ khí là một ngành mang tính ứng dụng cao, có vai trò quan trọng trong đời sống

kinh tế sản xuất. Nhờ có nó mà các sản phẩm, máy móc, thiết bị và công cụ được tạo ra, hỗ trợ con người thay thế các công cụ dụng cụ lao động thủ công, phục vụ tiện lợi cho sản xuất

Ngành cơ khí là một trong các ngành mũi nhọn của rất nhiều quốc gia trên thế giới. Nó là ngành công nghiệp then chốt, là cơ sở, là nền tảng, là động lực cho sự phát triển công nghiệp

của bất cứ quốc gia nào, đặc biệt với đất nước đang trong quá trình đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá như VN. Bình quân trên thế giới, ngành cơ khí cung cấp máy móc, thiết bị cho hầu như mọi lĩnh vực trong nền kinh tế, từ sản xuất đến tiêu dùng, xấp xỉ 1/3 sản lượng cơ khí đóng vai trò là sản phẩm trung gian phân phối cho các ngành kinh tế khác. Công nghiệp cơ khí chế tạo là động lực

thúc đẩy các ngành công nghiệp và kinh tế khác phát triển, qua đó trực tiếp và gián tiếp tạo việc làm cho hàng triệu lao động, nâng cao năng suất lao động quốc gia.

Đây là một ngành đặc thù đòi hỏi nhiều vốn, đầu tư ban đầu lớn, thời gian quay vòng vốn dài, vốn luân chuyển chậm. Để phát triển, ngành cơ khí cần đi đôi với trình độ khoa học – công nghệ cao, người lao động có tri thức, tay nghề cao và kỷ luật lao động. Sản phẩm của ngành không phải dễ dàng phân phối, tiêu thụ như sản phẩm của nhiều ngành công nghiệp nhẹ khác.

Những năm gần đây, đi cùng với đà biến chuyển toàn cầu hóa, ngành cơ khí thế giới đang có một số xu hướng thay đổi. Và VN chúng ta cũng không đứng ngoài xu thế đó. Trong thế kỷ 21, thời đại mà quan hệ quốc tế đa phương hóa, các yêu cầu đối với sản xuất cơ khí ngày càng cao, có thể kể đến các xu thế sau:

Công nghệ ngành cơ khí vốn là lợi thế cạnh tranh của mỗi một quốc gia. Do đó, các nước công nghiệp phát triển như Mỹ, Đức, Nhật, Hàn,...luôn giữ bí mật công nghệ của mình. Nhưng bối cảnh toàn cầu hóa, với cạnh tranh ngày càng gia tăng khiến cho các Tập đoàn lớn cũng đã và sẽ chuyển giao một phần công nghệ của mình. Các nhà sản xuất cơ khí hàng đầu thế giới như Mỹ, Nhật Bản, EU vẫn nâng cao chế tạo sản phẩm cơ khí có hàm lượng công nghệ cao vào các cơ sở sản xuất tại thị trường nước mình và đồng thời đưa ra một số bộ phận lắp ráp sang các thị trường mới nổi nhằm cắt giảm chi phí sản xuất, tận dụng nguồn lao động dồi dào giá rẻ. Các thị

Hình 1. Các yêu cầu mới đối với sản phẩm cơ khí hiện nay

Nguồn: Tác giả tổng hợp

trường nổi bật như Trung Quốc, châu Mỹ Latinh, Malaysia, Ấn Độ, Nam Á.

2. Ngành cơ khí ở VN

2.1 Chính sách phát triển cơ khí của VN

Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ IV của Đảng vào tháng 12/1976 đã đưa ra đường lối: “Ưu tiên phát triển công nghiệp nặng một cách hợp lý trên cơ sở phát triển nông nghiệp và công nghiệp nhẹ, kết hợp xây dựng công nghiệp và nông nghiệp cả nước thành một cơ cấu kinh tế công - nông nghiệp”. Phương hướng, nhiệm vụ của kế hoạch giai đoạn 1976 - 1980 đặt yêu cầu “cần ra sức xây dựng thêm nhiều cơ sở mới về công nghiệp nặng, đặc biệt là cơ khí”.

Ban Chấp hành Trung ương, Bộ Chính trị cũng đã ban hành các Kết luận, Nghị quyết về định hướng chính sách phát triển công nghiệp quốc gia, trong đó trọng điểm là ngành cơ khí VN. Chính phủ, Thủ tướng Chính phủ đã có nhiều cơ chế ưu đãi, khuyến khích phát triển ngành cơ khí chế tạo. Thủ tướng Chính

phủ đã ban hành Quyết định về cơ chế hỗ trợ phát triển sản xuất sản phẩm cơ khí trọng điểm và Danh mục các sản phẩm cơ khí trọng điểm, Danh mục dự án đầu tư sản xuất sản phẩm cơ khí trọng điểm. Đồng thời, có nhiều chính sách khuyến khích phát triển các ngành cơ khí chiến lược như sản xuất, lắp ráp ô tô; sản xuất xe máy; cơ khí phục vụ nông nghiệp; cơ khí cho lĩnh vực năng lượng...; khuyến khích các ngành công nghiệp hỗ trợ cho cơ khí.

Từ năm 2002, Thủ tướng Chính phủ ban hành các Chiến lược phát triển ngành cơ khí VN. Luật Đầu tư năm 2005, 2014 xác định cơ khí chế tạo là một trong những lĩnh vực ưu đãi đầu tư. Chiến lược phát triển ngành cơ khí đến năm 2025, tầm nhìn đến năm 2035 đã được ban hành theo Quyết định 319/QĐ-TTg ngày 15/3/2018 của Thủ tướng Chính phủ. Trong đó đưa ra quan điểm phát triển: “Cơ khí là ngành công nghiệp nền tảng, có ý nghĩa chiến lược đối với sự phát triển nhanh, bền vững, nâng cao tính độc lập, tự chủ; đảm bảo

khả năng tham gia sâu, có hiệu quả của nền kinh tế vào mạng sản xuất và phân phối toàn cầu, được quan tâm đầu tư thích đáng.” Mục tiêu mà Chiến lược này đưa ra là đến năm 2035, ngành Cơ khí VN được phát triển với đa số các chuyên ngành có công nghệ tiên tiến, chất lượng sản phẩm đạt tiêu chuẩn quốc tế, tham gia sâu hơn nữa vào chuỗi giá trị toàn cầu, sử dụng năng lượng tiết kiệm, hiệu quả, cạnh tranh bình đẳng trong hội nhập quốc tế; đội ngũ lao động chuyên nghiệp, có kỷ luật và có năng suất cao, chủ động trong các khâu nghiên cứu, thiết kế, chế tạo sản phẩm cơ khí, cơ bản đáp ứng nhu cầu sản phẩm cơ khí của thị trường trong nước.

2.2 Vai trò ngành cơ khí ở VN

Có thể nói ngành cơ khí đóng vai trò rất quan trọng trong nền kinh tế quốc gia, là ‘xương sống, cơ sở và động lực cho các ngành Công nghiệp khác phát triển. Ngành cơ khí cung cấp hầu hết trang thiết bị cho nhiều ngành Công nghiệp, chẳng hạn nông nghiệp, chế biến nông sản, giao thông vận tải, an ninh quốc phòng....

Chủ tịch nước Nguyễn Xuân Phúc (2019), tại Hội nghị về các giải pháp thúc đẩy phát triển ngành cơ khí VN tổ chức sáng 24/9/2019 tại Hà Nội, đã nhấn mạnh VN chúng ta cần xây dựng một ngành cơ khí ngang tầm các nước trong khu vực.

Theo nguyên Phó Chủ tịch Quốc hội Phùng Quốc Hiển (2019), để VN có thể trở thành nước phát triển vào năm 2045, sứ mệnh lịch sử của ngành cơ khí chế tạo rất quan trọng. Nguyên Phó Thủ tướng Trịnh Đình Dũng (2019) đã nhấn mạnh yêu cầu

phải phát triển được một nền công nghiệp cơ khí từng bước hiện đại, làm nền tảng cho các ngành sản xuất công nghiệp – dịch vụ khác. “Đồng thời, ngành cơ khí VN phải phát triển với các sản phẩm có chất lượng, chi phí sản xuất thấp, sức cạnh tranh cao để tham gia sâu hơn vào chuỗi giá trị toàn cầu”

Theo Hiệp hội Doanh nghiệp cơ khí VN (2019), với đất nước có gần 100 triệu dân, tốc độ tăng trưởng kinh tế bình quân luôn ở mức 6% - 6,5%/năm, quy mô của nền kinh tế trên 250 tỷ USD, có thể xác định quy mô thị trường ngành cơ khí chế tạo ở VN giai đoạn 2019 - 2030 ở mức khoảng 310 tỷ USD, bao gồm giá trị máy móc, thiết bị, cấu kiện cho các công trình nhiệt điện, thủy điện, hóa chất, khai thác, chế biến khoáng sản (khoảng 120 tỷ USD); máy xây dựng, nông nghiệp và chế biến nông, lâm sản (15 tỷ USD); các loại thiết bị tiêu chuẩn, như quạt, động cơ, thiết bị thủy lực,... (khoảng 10 tỷ USD), thiết bị cho đường sắt tốc độ cao (khoảng 35 tỷ USD), đường sắt đô thị (10 tỷ USD) và công nghiệp ô-tô (120 tỷ USD). Ông Đào Phan Long (2020), Chủ tịch Hiệp hội Doanh nghiệp cơ khí VN nhận định, cơ khí chế tạo luôn được Đảng và Nhà nước ta xác định là ngành công nghiệp rất quan trọng trong nền kinh tế quốc dân vì thiếu hoặc không phát triển cơ khí, chúng ta sẽ chỉ có thể làm thuê cho nước ngoài với tiền công rẻ mạt, hạn chế tiềm lực kinh tế, quốc phòng.

Theo Cục Công nghiệp Bộ Công thương (2021), VN hiện có khoảng 25 nghìn doanh nghiệp cơ khí, chiếm 30% số doanh nghiệp chế biến chế tạo, doanh thu thuần

là hơn 1.465.000 tỷ đồng; tuy nhiên, các doanh nghiệp ngành này chủ yếu quy mô nhỏ, năng lực cạnh tranh thấp và khó cạnh tranh với các sản phẩm nhập khẩu. Do đó, thị phần cơ khí ở thị trường trong nước phần lớn vẫn thuộc về các doanh nghiệp nước ngoài

2.3 Ưu điểm của ngành cơ khí VN

Nước ta có ưu thế là lao động rẻ, do đó là điểm đến của các doanh nghiệp FDI. Họ xây dựng các nhà máy sản xuất, chế biến, gia công sản phẩm cơ khí, sau đó sẽ xuất ngược ra thị trường quốc tế. Lao động nước ta, trong đó có ngành Cơ khí, lại cần cù, ham học hỏi và nhanh nhạy tìm tòi, dễ thích ứng với cái mới, cho nên rất dễ dàng thích ứng với công nghệ mới.

Cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 mở ra cho ngành cơ khí VN nhiều cơ hội phát triển, nâng cao trình độ công nghệ, gia tăng năng suất, rút ngắn thời gian đưa sản phẩm ra thị trường, tiếp cận trình độ tiên tiến thế giới...từ đó nâng cao năng lực sản xuất, năng lực quản trị trong sản xuất cơ khí.

Bộ Công Thương (2020) cho biết ngành cơ khí VN tập trung thế mạnh ở ba phân ngành: xe máy và phụ tùng linh kiện xe máy; cơ khí gia dụng và dụng cụ; ô tô và phụ tùng ô tô. Ba phân ngành này chiếm xấp xỉ 70% tổng giá trị sản xuất công nghiệp cơ khí cả nước. Theo đánh giá của Bộ Công Thương (2020), trong những năm qua, ngành cơ khí VN đã có bước phát triển rất quan trọng: Không ít sản phẩm cơ khí được sản xuất đã đạt chất lượng tốt, có thể tương đương với chất lượng sản phẩm của các quốc gia trong khu vực. số lượng doanh

ngành cơ khí đang hoạt động và có kết quả kinh doanh chiếm gần 30% tổng số doanh nghiệp công nghiệp chế biến, chế tạo; tạo ra công ăn việc làm cho gần 16% tổng số lao động trong các doanh nghiệp thuộc ngành; khắp nơi đã hình thành hệ thống các nhà máy cơ khí ở mọi cấp độ quy mô; một số địa phương, vùng kinh tế trọng điểm đã hình thành mô hình cụm ngành về cơ khí chế tạo (như khu phức hợp cơ khí Chu Lai – Quảng Nam...).

Ngành cơ khí VN đã bước đầu sản xuất được một số sản phẩm đạt chất lượng tốt tương đương với nước ngoài, cạnh tranh được với hàng ngoại nhập. Chẳng hạn như chế tạo được hệ thống thủy công xây dựng dự án thủy điện tiêu biểu như Lai Châu, Sơn La; hình thành được một số doanh nghiệp cơ khí nội địa đầu tư sản xuất lắp ráp các loại ô tô tải, ô tô bus, ô tô dưới 9 chỗ để đáp ứng thị trường nội địa và xuất khẩu; đóng mới nhiều loại tàu viễn dương có trọng tải lớn; làm chủ công nghệ chế tạo một số loại động cơ, máy biến áp điện, khí cụ và dây điện cao áp, hạ áp, chế tạo được biến thế 500 KV, 3 pha đạt chất lượng để phục vụ ngành điện thay thế hàng nhập khẩu. Một số doanh nghiệp cơ khí tiêu biểu có thể kể đến như công ty cổ phần ô tô Trường Hải (Thaco) với mô hình đầu tư từng bước, đi từ gia công lắp ráp đến sản xuất chế tạo nâng dần tỷ lệ nội địa hóa các dòng xe tải, xe buýt lên 60%, xe du lịch lên 40% trong vòng 15 năm; công ty Vinfast thuộc Tập đoàn Vingroup sản xuất xe ô tô và xe máy điện với công nghệ hàng đầu châu Âu, thiết kế của I-ta-li-a trong một thời gian kỷ

lục 21 tháng từ khi lên kịch bản, lựa chọn công nghệ, thiết kế, xây dựng, thương thảo hợp đồng mua bản quyền, mua máy móc đến tổ chức sản xuất những mẫu xe máy, xe ô-tô đầu tiên trên dây chuyền công nghệ hết sức hiện đại 4.0 với 1.200 rô-bốt, hướng tới mục tiêu 250.000 xe ô-tô/năm; ngoài ra còn có Tổng công ty Lắp máy VN Lilama, Tổng Công ty máy động lực và nông nghiệp VN, Tổng Công ty TNHH Một thành viên Cơ khí Quang Trung...

Từ nay đến 2030, theo kế hoạch của Chính phủ, VN ít nhất phải đưa vào vận hành trọn tru từ 3 đến 4 nhà máy nhiệt điện than cỡ 1.200 MW, tương ứng giá trị từ 6 đến 8 tỷ USD cho nhiệt điện than; tới năm 2050 sẽ cần 116.000 MW điện than, tương đương 96 nhà máy nhiệt điện than cỡ 1.200 MW, vốn đầu tư khoảng 200 tỷ USD; 45.200 MW điện khí, tương đương 60 nhà máy nhiệt điện khí cỡ 750MW, vốn đầu tư khoảng 50 tỷ USD. Để làm được như vậy thì bình quân mỗi năm chúng ta cần khoảng 8 – 9 tỷ USD để đầu tư xây dựng các nhà máy điện mới. Thời gian tới, VN sẽ triển khai nhiều dự án quan trọng, có tổng mức đầu tư lớn như: Quy hoạch điện giai đoạn 2021 - 2030, đường sắt tốc độ cao, Cảng hàng không quốc tế Long Thành, các tuyến đường sắt nội đô, các công trình giao thông, thủy lợi, thủy điện, dầu khí, kinh tế biển, đóng tàu, ô tô, xe máy, y tế, nông nghiệp.... Rõ ràng đây là những cơ hội lớn cho ngành cơ khí tận dụng những lợi thế, gia tăng lợi nhuận.

2.4 Hạn chế của ngành cơ khí VN

Bên cạnh những kết quả đã đạt được, ngành cơ khí nước ta đang

có dấu hiệu phát triển chậm và còn nhiều hạn chế. Vốn thường được ví như “xương sống” của nền kinh tế sản xuất, thế nhưng sau 20 năm phát triển, đặc biệt là sau 10 năm kể từ khi Chiến lược phát triển ngành cơ khí VN được ban hành vào năm 2002, ngành này vẫn chưa đáp ứng được kỳ vọng.

Năng lực của ngành cơ khí nước ta còn thấp. Trình độ công nghệ, thiết bị sản xuất vẫn còn lạc hậu so với thế giới, hàm lượng giá trị gia tăng nội địa tạo ra rất hạn chế. Xét trên phương diện toàn cầu hóa, rất ít doanh nghiệp VN tham gia được vào chuỗi cung toàn cầu. Chúng ta còn thiếu nhiều doanh nghiệp cơ khí lớn, chưa đóng vai trò dẫn dắt ngành cơ khí, chứ chưa nói đến mang được tầm vóc quốc tế. Trình độ cơ khí chế tạo đặc biệt là cơ khí chính xác còn lạc hậu so với nhiều nước.

Theo ông Trần Tuấn Anh (2020), Trưởng Ban Kinh tế Trung ương, trình độ cơ khí chế tạo (là trụ cột của sản xuất công nghiệp), đặc biệt là cơ khí chính xác còn lạc hậu so với nhiều nước từ 2 – 3 thế hệ; các doanh nghiệp cơ khí của VN hầu hết chưa làm chủ được công nghệ nguồn, thiếu máy móc chuyên dụng phục vụ chuyên môn hóa sản xuất; hàm lượng giá trị gia tăng nội địa tạo ra trong ngành cơ khí rất hạn chế. Hiện tại, năng lực của các doanh nghiệp nội địa mới chỉ đáp ứng 32% nhu cầu sản phẩm cơ khí trong nước. Đa phần các doanh nghiệp cơ khí nội địa có quy mô nhỏ, có năng lực cạnh tranh thấp, chưa làm chủ được công nghệ lõi hoàn chỉnh. Chất lượng sản phẩm cơ khí của doanh nghiệp nội nói chung còn thấp, giá thành sản

xuất cao nên thiếu sức cạnh tranh trên thị trường, dẫn đến thiếu vắng nhiều thương hiệu sản phẩm cơ khí có chất lượng cao. Sản phẩm cơ khí VN có rất ít thương hiệu nổi bật trong nước.

Nghiên cứu của Cục Phát triển doanh nghiệp (Bộ Kế hoạch và Đầu tư) (2020) cho thấy, mối liên kết giữa khu vực doanh nghiệp FDI và trong nước còn nhiều hạn chế; doanh nghiệp VN chủ yếu tham gia vào các công đoạn giản đơn: gia công, lắp ráp với giá trị gia tăng thấp, tính bền vững không cao, tỷ lệ nội địa hoá thấp (30-40%). Chẳng hạn như ông Nguyễn Hoàng Điệp (2020), đại diện Công ty cổ phần công nghiệp KIMSEN, đánh giá: “Khách hàng cần cụm linh kiện, giá thành cạnh tranh nhưng doanh nghiệp Việt lại chào mời từng loại linh kiện rời. Như vậy, sẽ rất khó để thu hút họ hợp tác với mình.” Mặt khác, các doanh nghiệp FDI đầu tư vào cơ khí VN chủ yếu là tận dụng lợi thế về chính sách ưu đãi cũng như nhân công giá rẻ, chứ họ không chú trọng đến chuyển giao công nghệ hay hỗ trợ phát triển cho doanh nghiệp trong nước. Theo Phó Cục trưởng Cục Công nghiệp (Bộ Công thương) Phạm Tuấn Anh (2021), ngành cơ khí trong nước đang phải cạnh tranh tương đối gay gắt với sản phẩm nhập khẩu; việc mở rộng thị trường vẫn còn nhiều khó khăn do thiếu thông tin thị trường và năng lực cạnh tranh trong nước chưa đủ mạnh.

Theo ông Đào Phan Long (2020), Chủ tịch Hiệp hội Doanh nghiệp cơ khí VN, ngành cơ khí VN đang vướng phải một số điểm nghẽn sau:

- Nghẽn từ công tác quản lý

nhà nước. Thời gian qua Chính phủ và chính quyền địa phương đã ban hành nhiều chính sách, cơ chế đối với cơ khí nhưng các chính sách đó chưa thực sự đi vào cuộc sống; hệ thống chính sách quản lý phát triển kinh tế, công nghiệp trong đó có cơ khí chưa đồng bộ.

- Nghẽn thị trường. Bất kỳ ngành sản xuất nào mà không có thị trường tiêu thụ sản phẩm, trước hết là thị trường nội địa, thì đều không thể phát triển được. Trong khi đó VN chưa có những biện pháp phù hợp để bảo vệ và khai thác thị trường nội địa cho ngành cơ khí.

- Nghẽn về năng lực của doanh nghiệp. Trình độ quản trị sản xuất – kinh doanh của các doanh nghiệp cơ khí VN đa phần còn thấp, sau hơn 20 năm phát triển vẫn không có nhiều doanh nghiệp đạt trình độ quản trị sản xuất – kinh doanh tiệm cận thời kỳ cách mạng công nghiệp lần thứ 3 và ở rất xa thời kỳ cách mạng công nghiệp lần thứ 4. Ngoài ra, việc đầu tư đổi mới công nghệ trùng lắp, phân tán, gây lãng phí lớn và hiệu quả sản xuất kinh doanh kém...

Cũng theo ông Trần Tuấn Anh (2020), Trưởng Ban Kinh tế Trung ương, môi trường kinh tế vĩ mô còn chưa thực sự ổn định, chưa tạo điều kiện và khuyến khích các doanh nghiệp đầu tư vào ngành cơ khí; việc ban hành và triển khai các chính sách để triển khai, thực hiện chủ trương của Đảng, chiến lược, chương trình của Chính phủ về phát triển ngành cơ khí chậm và chưa hiệu quả...

Bên cạnh đó, đại dịch Covid đã ảnh hưởng nặng nề đến tình hình kinh tế VN nói chung và các doanh nghiệp cơ khí nói riêng.

Theo Hiệp hội Công nghiệp hỗ trợ VN (VASI) (2021), năm 2020 do tác động của dịch COVID-19, gần 50% số doanh nghiệp thuộc hiệp hội có doanh thu sụt giảm mạnh, đặc biệt là trong quý I, quý II.

3. Bài học kinh nghiệm & khuyến nghị

3.1. Bài học kinh nghiệm phát triển ngành cơ khí từ Trung Quốc

Để có được cái nhìn xác thực và học hỏi những bài học hay của thế giới, chúng ta có thể tham khảo bài học kinh nghiệm của Trung Quốc trong phát triển và tăng tốc ngành cơ khí quốc gia.

Chủ trương phát triển mạnh ngành cơ khí

Trung Quốc là một quốc gia có nền cơ khí phát triển hàng đầu thế giới. Mục tiêu của quốc gia này hướng đến là các sản phẩm cơ khí chế tạo máy trong nước sẽ không chỉ đáp ứng được nhu cầu ngày càng gia tăng tại thị trường nội địa mà còn bắt kịp những tiêu chuẩn cao của các thị trường nhập khẩu hàng đầu. Chiến lược dài hạn là từng bước đưa sản phẩm cơ khí chế tạo máy trở thành nhóm hàng xuất khẩu có giá trị gia tăng cao của Trung Quốc. Rõ ràng, quốc gia này đã thành công khi trong một thập kỷ trở lại đây, ngành cơ khí của quốc gia này đã đạt được những bước tiến nhanh chóng. Tiêu biểu có công ty Máy xây dựng Từ Châu xếp hạng thứ bảy trong top 50 nhà sản xuất máy móc thiết bị xây dựng lớn nhất thế giới hiện nay.

Bắt đầu từ cuối năm 2012, Chính phủ Trung Quốc đã đặt mục tiêu trở thành cường quốc công nghệ của thế giới vào năm 2049, nhân kỷ niệm 100 năm

Quốc khánh, nỗ lực trở thành quốc gia hàng đầu về sáng tạo và phát triển khoa học. Theo đó, các cấp từ Trung ương đến địa phương đều ra sức nỗ lực cải cách sâu rộng hơn nữa hệ thống khoa học công nghệ, đồng thời thúc đẩy phát triển hệ thống sáng tạo quốc gia.

Chính sách thúc đẩy R&D

Trung Quốc đã tích cực đầu tư cho hoạt động nghiên cứu đào tạo và phát triển (R&D). Từ năm 2004, Chính phủ Trung Quốc đã có những chính sách hỗ trợ mạnh mẽ ngành sản xuất cơ khí chế tạo. Các doanh nghiệp, định chế tham gia vào ngành này được sự hỗ trợ lớn của Chính phủ trong đầu tư khoa học công nghệ, đào tạo và cung cấp thông tin thị trường.

Chính quyền các cấp rất mau chóng thiết lập nhiều trung tâm phát triển nguồn nhân lực, nghiên cứu khoa học cũng như các trung tâm thông tin hỗ trợ ngành cơ khí. Chính phủ chủ trương xếp đặt một mạng lưới dày đặc các trường đại học, trung tâm R&D, Viện nghiên cứu ngay tại các khu công nghiệp lớn nhằm tăng cường kết nối, học đi đôi với hành, gia tăng mức độ đào tạo và thực hành bài bản.

Trung Quốc hiện đại hóa và quốc tế hóa hoạt động R&D trong ngành cơ khí, chế tạo máy. Chính phủ đưa ra chủ trương và hỗ trợ mạnh mẽ các trường đại học trong nước gửi các sinh viên ưu tú sang đào tạo tại các quốc gia phát triển hàng đầu về ngành cơ khí. Hiện nước này có các trường đại học lớn về cơ khí chế tạo máy, top 10 trường hàng đầu quốc gia đều đào tạo ngành này. Nền giáo dục Trung Quốc chủ trương đào tạo theo hướng nghiên cứu khoa học lý thuyết kết hợp với ứng dụng

thực tế, không ngừng thúc đẩy gia tăng số lượng các phát minh; cung ứng nguồn nhân lực dồi dào và chất lượng cho ngành cơ khí chế tạo máy của quốc gia.

Hỗ trợ doanh nghiệp FDI

Bắt đầu từ năm 1999, Trung Quốc thực thi chính sách thu hút FDI khuyến khích các doanh nghiệp nước ngoài đầu tư vốn, nguồn lực, xây dựng các nhà máy sản xuất, thiết lập các trung tâm R&D; đặc biệt hỗ trợ nhà đầu tư nước ngoài được khuyến khích phát triển nguồn nhân lực R&D và chuyển giao công nghệ tại Trung Quốc.

Hàng loạt chính sách quan trọng và thiết thực đã được Chính phủ ban hành như: Miễn thuế nhập khẩu cho các thiết bị và công nghệ hỗ trợ phòng thí nghiệm, miễn thuế bán hàng cho thu nhập từ chuyển giao công nghệ; doanh nghiệp nào có chi phí cho phát triển công nghệ tăng hàng năm ít nhất 10% sẽ được giảm 50% thuế thu nhập năm đó cho phần chi phí phát triển công nghệ.

3.2. Một số khuyến nghị cho ngành cơ khí VN

Trên cơ sở thực trạng ngành cơ khí VN thời gian qua, những thành công đạt được cũng như các hạn chế vẫn đang tồn tại, tham khảo kinh nghiệm của các quốc gia khác, nghiên cứu xin đề xuất một số nội dung nhằm nâng cao khả năng của ngành cơ khí nước ta, tăng cường năng lực cạnh tranh, như sau:

- Nhà nước cần đóng vai trò chủ đạo, cầm trịch cho sự phát triển của ngành cơ khí. Muốn xây dựng nền tảng vững chắc và ổn định lâu dài, cần có sự tham gia mạnh mẽ hơn của Chính phủ, các Bộ, ngành, từ trung ương đến địa

phương. Việc làm tiên quyết là hoàn thiện cơ chế cho ngành cơ khí, ban hành các chính sách ưu đãi hơn, nhằm tạo ra môi trường thuận lợi để huy động các nguồn lực cho ngành. Bên cạnh đó, một chiến lược phát triển trung và dài hạn, cụ thể hơn cho từng giai đoạn phát triển ngành cơ khí là hết sức cần thiết.

Nhà nước cần ban hành các văn bản, nghị định, thông tư quy định tất cả các hàng hóa, thiết bị vật tư mà các doanh nghiệp cơ khí trong nước sản xuất được thì phải sử dụng trong nước, không cho phép nhập khẩu. Điều này sẽ hỗ trợ cho các doanh nghiệp nội địa nâng cao sức bán.

Về tín dụng ngân hàng, đã từ lâu, và nhất là trong giai đoạn Covid hiện nay, nhiều doanh nghiệp đã đề nghị Chính phủ xem xét các gói cho vay ưu đãi với lãi suất thấp, thời gian lâu dài để các doanh nghiệp có vốn đầu tư các cơ sở vật chất cũng như vận hành kinh doanh sản xuất, chế tạo...

Về thuế, đề xuất Bộ Tài chính và Tổng cục thuế áp dụng những chính sách để giảm thuế thu nhập doanh nghiệp cơ khí chế tạo còn 10% - 15%, thấp hơn so với thuế suất phổ thông, ưu đãi thuế VAT 0-5%; tiến hành giảm, giãn thuế nhằm tạo thêm nguồn lực cho các doanh nghiệp cơ khí trong bối cảnh hoạt động khó khăn thời Covid hiện nay.

- FDI là một nguồn lực hết sức quan trọng trong công cuộc phát triển nền kinh tế VN nói chung và ngành cơ khí nói riêng. Nên chăng Nhà nước mở rộng hơn các chính sách ưu đãi, thúc đẩy các doanh nghiệp FDI phát triển mạng lưới cung ứng vệ tinh với các doanh nghiệp nhỏ và vừa của nước ta.

- VN cần có những tổ chức đóng vai trò là các đầu tàu thực sự cho nền kinh tế. Ông Trương Duy Nghĩa (2020), Chủ tịch Hội Khoa học và Kỹ thuật nhiệt VN, kiến nghị Chính phủ cho thành lập Ban nghiên cứu xây dựng ngành công nghiệp chế tạo nhà máy điện ở VN. Theo đó, Ban này có nhiệm vụ tiến hành khảo sát ngành công nghiệp chế tạo nhà máy điện ở các nước, đánh giá hiện trạng của ngành cơ khí VN.

Hiện nay, Hiệp hội Doanh nghiệp cơ khí VN và Tổng hội Cơ khí VN là hai tổ chức xã hội - nghề nghiệp lớn nhất của ngành cơ khí. Cả hai tập hợp các doanh nghiệp, chuyên gia, trong ngành, đóng vai trò là cầu nối giữa doanh nghiệp với Nhà nước. Theo Bộ Công Thương (2021), để hỗ trợ doanh nghiệp cơ khí, công nghiệp hỗ trợ trong năm 2021 và những năm tới, Bộ sẽ tiếp tục tăng cường và nâng cao hiệu quả hoạt động của hai Trung tâm kỹ thuật hỗ trợ phát triển công nghiệp miền Bắc và miền Nam; theo chủ trương là hỗ trợ doanh nghiệp cơ khí tại các địa phương trên cả nước và đào tạo hệ thống quản trị sản xuất, hệ thống quản lý kinh doanh, nâng cao năng lực cạnh tranh, đáp ứng được các tiêu chuẩn quốc tế. Hiện các trung tâm này đang hợp tác với các tập đoàn đa quốc gia có mặt như Toyota, Mitsubishi... nhằm tìm kiếm các nhà cung cấp phù hợp ở VN tham gia vào chuỗi giá trị toàn cầu của các tập đoàn này.

- Nên tập trung đầu tư vào một số sản phẩm cơ khí trọng điểm thay vì làm nhiều loại một lúc. Bước đầu, Nhà nước có thể tập trung ưu tiên cho lĩnh vực chế tạo nguyên liệu đầu vào nhằm giúp

chủ động về nguyên liệu và gia tăng tỷ lệ nội địa hóa, sau đó hãy hướng đến sản phẩm đầu ra. Các sản phẩm chủ lực có thể là máy động lực, máy công cụ, máy kéo và máy nông nghiệp, thiết bị, cơ khí xây dựng, thiết bị điện, cơ khí ô-tô...

- Về phía các doanh nghiệp cơ khí chế tạo cần đổi mới mạnh mẽ hơn theo lối tư duy và chiến lược kinh doanh thời 4.0, phù hợp với xu thế phát triển của nền kinh tế số hiện đại và quá trình toàn cầu hóa.

Bản thân các doanh nghiệp cũng cần phải thay đổi chiến lược kinh doanh cho phù hợp với thời đại 4.0. Ngoài việc tạo ra sản phẩm có chất lượng cao với giá cả cạnh tranh, doanh nghiệp cơ khí cần khắc phục điểm yếu của mình trong khâu tiếp thị quảng cáo, nên tập trung nhiều công sức và vốn liếng vào công tác marketing hơn nhằm quảng bá sản phẩm và mở rộng thị trường mới.

- Để theo kịp trào lưu thế giới mà chúng ta đã bỏ lỡ quá lâu, bản thân các doanh nghiệp cần phải có cách đi phù hợp, kết hợp giữa “kế thừa” với “đi tắt đón đầu”. Đẩy mạnh hợp tác với nước ngoài trong R&D và sản xuất, tăng cường liên doanh, liên kết; các doanh nghiệp nội có thể liên kết với nhau để tạo thành chuỗi giá trị sản xuất trong nước, từ đó tạo tiền đề và nền tảng cho các doanh nghiệp cơ khí VN tham gia chuỗi giá trị sản xuất toàn cầu.

- Ngành cơ khí VN muốn có nhiều đơn hàng, tham gia chuỗi xuất khẩu khu vực và toàn cầu thì cần phải đổi mới thiết bị, công nghệ, nâng cao trình độ sản xuất thì mới có thể chế tạo các sản phẩm phụ tùng, linh kiện, chi tiết

máy theo đơn đặt hàng yêu cầu cao của đối tác nước ngoài. Muốn vậy, chúng ta cần đẩy mạnh công tác R&D trong các Trung tâm, Hiệp hội và ngay chính tại các doanh nghiệp, tiến tới làm chủ nền tảng khoa học - công nghệ mới, vốn và thị trường.

Doanh nghiệp có thể phối hợp với các trường đại học khối kỹ thuật trong cả nước, nhất là các trường có chất lượng cao, tiến hành đào tạo nâng cao chất lượng nguồn nhân lực cho ngành cơ khí; tạo lập mối quan hệ gắn kết giữa Nhà nước, doanh nghiệp, nhà khoa học với thị trường, trong đó lấy thị trường làm trung tâm●

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Adobus (2020), Ưu và nhược điểm của ngành cơ khí VN trong việc cạnh tranh với quốc tế. Trích dẫn tại <https://adobus.com.vn/uu-va-nhuoc-diem-cua-nganh-co-khi-viet-nam-trong-viec-can-phanh-tranh-voi-quoc-te.html>
- Bộ Công Thương (2020). Những kết quả đạt được và hạn chế của ngành cơ khí máy xây dựng. Trích dẫn tại <https://vsi.gov.vn/vn/tin-cong-nghiep-ho-tro/nhung-ket-qua-dat-duoc-va-han-che-cua-nganh-co-khi-may-xay-dung-c5id492.html>
- Cao đẳng FPT (2021), Kỹ thuật cơ khí - Khái niệm và lịch sử hình thành. Trích dẫn tại <http://hitech.edu.vn/ky-thuat-co-khi-khai-niem-va-lich-su-hinh-thanh.htm>
- Mạnh Đức (2021), Ngành cơ khí vẫn loay hoay tồn tại. Trích dẫn tại <https://vneconomy.vn/nganh-co-khi-van-loay-hoay-ton-tai.htm>
- Mai Phương (2018), 5 điểm nghẽn cản trở ngành cơ khí VN phát triển. Trích dẫn tại <https://tinnhanhchungkhoan.vn/5-diem-nghen-can-tro-nganh-co-khi-viet-nam-phat-trien-post194996.html>
- Nguyễn Hà (2019), Làm gì để ngành cơ khí VN bứt phá?. Trích dẫn tại <https://laodong.vn/kinh-te/lam-gi-de-nganh-co-khi-viet-nam-but-pha-767165.ldo>